

sat deres Vilje igennem uden at respektere kanoniske Valgbestemmelser.

Ifølge Ribe Bispekronike, hvis efterreformatoriske Afskrifter maa tages med største Forbehold, valgte Kapitlet 1215 for første Gang eet af dets egne Medlemmer (Kapitlets Ærkedegn) til Biskop (*de capitulo fuit electus*), men mod Kongens Vilje (Kh. S. 6. R. I, p. 31). Og Kroniken tilføjer, at Valgene fra gammel Tid var hos Kongen. Udtrykket *electiones erant apud regem* maa vist i Forbindelse med det forudgaaende rege inuito have den Betydning, at Valgets Anerkendelse eller Stadfæstelse laa hos Kongen. Den samme Bispekronike beretter iøvrigt, at f. E. Biskop Gerold (Jareld ca. 1109) blev valgt »a maiori et saniori parte populi« (Kh. S. 6. R. I, p. 27).

Naar Hal Koch i sin fortræffelige Oversigt over Danmarks Kirke i den begyndende Højmiddelalder (II, 60 f.) med fuld Ret hævder, at det er »ganske urimeligt at drøfte, hvorvidt Wormserkonkordatet har haft Gyldighed for Danmark, idet dette var et Kompromis til Ordning af Forhold og Problemer, som slet ikke forelaa i vor hjemlige Kirke«, bortfalder dermed det stærkeste Grundlag for den extreme Opfattelse, at Kongemagten skulde have haft en eneraadende eller overvejende Indflydelse ved Bispevalgene i Danmark i den paagældende Periode.

Alfred Otto.

Selskabet for Udgivelse af Kilder til dansk Historie har med et nyt Arbejde: *Frederik d. II's Enke Dronning Sophies Kopibøger 1588—1617*. Udg. ved Svend Thomsen føjet et værdifuldt Værk til Rækken af sine Publikationer. Ved Udgivelsen er fulgt de fra »Kancelliets Brevbøger« kendte, hævdvundne Principper. Kopibøgernes Breve er gengivne i Uddrag og alle Breve, aabne og lukkede, i een kronologisk Række, dog med Undtagelse af Bestallinger, der danner en særskilt Række. De tyske Breve, som udgør Halvdelen eller mere af Brevene, er gengivne i paa Dansk affattede Uddrag. Særligt for nærværende Værk er det endvidere, at en Del Supplikker, som er indført i Kopibogen over tyske Missiver 1592—1617, er medtagne.

Udgiveren har leveret et godt og solidt Arbejde, som kun paa underordnede Punkter giver Anledning til Kritik. En vis Tidskolorit er tilstræbt ved, at gamle Udtryk og Vendinger i de danske Breve, især i Supplikkerne, er bevarede, saavidt ses i større Omfang end i Kancelliets Brevbøger. Ved nogle af disse Ord vilde

en Forklaring have været gavnlige. Det kan saaledes ikke anses for almindelig bekendt, at fornede betyder frønnede eller visne, eller at Elritser er en Slags smaa Karper. Andre Udtryk, f. Eks. modvillig i den gamle Betydning opsætsig, genstridig og foregive i Betydning af meddele, oplyse, kan give Anledning til Misforstaaelse. Enkelte Steder, hvis Mening er dunkel (f. Eks. S. 297, Supplik af 14. August 1608) havde det maaske været bedre at gengive ordret med Anførselstegn. — Det iøvrigt omhyggeligt udarbejdede Sagregister kunde for visse Artiklers Vedkommende have været mere praktisk ordnet. Saaledes er »Jordegne Bønder« holdt for sig uden Henvisning hertil fra »Bønder«, og Sondringen mellem »Gæld« og »Pengevæsen« kan ikke opretholdes, ligesom det synes naturstridigt at skille »Svin« fra »Olden«.

Af Dronning Sophies omfangsrige Arkiv er, med Rette, hendes Kopibøger udvalgt til Udgivelse. Det maa kun beklages, at man ikke har medtaget »Brudstykker af en Kopibog over aabne Breve paa Tysk« 1606—26, der indeholder Kvitteringer for Lensregnskaberne. For de foregaaende Aar er disse Kvitteringer indførte i de almindelige Kopibøger og saaledes medtagne i Udgaven, og de heri indeholdte Oplysninger, f. Eks. om Kvæghold, om Indtægter af Lenet m. m., har saa meget mere Interesse, som selve Lensregnskaberne ikke er bevarede. Ogsaa det almindelige Brevstof svigter efter 1617.

Kopibøgerne indeholder, som det hedder i Forordet (S. IX), »et Brevstof, der i alt væsentlig svarer til og supplerer det, man har i Kancelliets Brevbøger«. Man lærer saaledes herigennem Styrelsen af en enkelt Landsdel, Enkedronningens Livgeding Lolland-Falster, grundigt at kende. En tilsvarende Kilde haves kun for et enkelt andet dansk Omraade, nemlig for Nordslesvig (eller største Delen heraf) i Hansborg-Registranterne, hvis forestaaende Udgivelse ved samme Selskab man derfor maa hilse med Glæde, saa meget mere som Hans den Ældres Kopibøger indeholder et adskilligt mere alsidigt Stof end Dronning Sophies.

At Værket vil blive en Guldgrube for Topografien og Lokalhistorien, er en Selvfølge (jfr. Holger Hjelholt: »Falsters Historie«, hvor Kopibøgerne allerede er benyttede med meget Udbytte). Først og sidst giver Dronning Sophies Breve — og det er karakteristisk for hendes Interessesfære — Kendskab til Godsstyrelse i alle Forgreninger — Studedrift, Kohold, Hesteavl, Kornhandel, Skovvæsen, Fiskeri, Møllebrug, samt Fæstebøndernes Stilling. Indirekte belyses dog ogsaa Forhold af mere almindelig Betydning. Det er saaledes af Interesse, at Omtalen af Selvejrbønder saa godt som kun forekommer i Forbindelse med Retten til Skov-

hugst, hvorved den fri Ejendomsret til Skov og Olden fremtræder som et af de faa klare Kendetegn paa Selvejendommen i Mod-sætning til Fæstebesiddelsen. Ogsaa om det i tidligere Tid til Trods for Købstædernes Privilegier stærkt forgrenede Næringsliv — som havde en lovlig Basis paa Lolland og Falster (jfr. H. Hjelholt: »Falsters Historie« I S. 82 og 108) saavel som paa andre Øer og Kyststrækninger (Halland, Bleking, Baarse Herred, Møen, Langeland m. fl. Øer, se Forordn. og Recesser, udg. ved V. A. Secher Bd. I—IV passim) — giver Brevene (S. 140, 176 f.) forskellige Efterretninger.

Endvidere er en vigtig Kilde til Enkedronningens Biografi hermed gjort tilgængelig, saa meget mere som et Tillæg har medtaget Hofreglementer og Bestallinger. Trods Brevenes nøgterne og objektive Karakter giver de et levende Indtryk af Sophies stærke Personlighed, især af hendes utrættelige Selvvirksomhed som Godsejer, idet hendes Bonsens og praktiske Evner indenfor dette Felt kommer til deres fulde Ret. Til Belysning af hendes med enestaaende Dygtighed gennemførte, men endnu ikke tilstrækkelig belyste Pengepolitik findes der kun spredte Bidrag. Og hendes, i det væsentlige mislykkede, politiske Virksomhed, der viser hendes Personlighed fra en helt anden Side, berøres overmaade lidt i Brevene, hvis Tal er meget faa i de kritiske Aar 1592—94.

Med Stoffets Begrænsning følger imidlertid en des større Intensitet. Det maa i denne Sammenhæng fremhæves som en Fordel, at Brevuddragene er formede med megen Omhu og Skønsomhed, og at de er særdeles fyldige, hvilket kun har været muligt paa Grund af Værkets ringe Omfang. Ikke blot er det herved lykkedes at forstærke Indtrykket af Brevskriverens Personlighed, men overhovedet at give Teksten mere Liv og Sammenhæng, end det er almindeligt i Publikationer af denne Art. Dette gælder naturligvis især de Partier, som rummer ikke blot de udgaaede Breve, men ogsaa de indgaaede Skrivelser, af hvilke de er foranledigede.

Johanne Skovgaard.

O. v. Munthe af Morgenstjerne har med sin biografiske Skildring af *Feltmarskal Michael Numsen og hans Tid* (1938) villet rense en af Enevældens fortjente Embedsmænd for det Glemselens Støv, der har lejret sig over hans Liv og Gerning. Slægten synes at stamme fra Nordfriesland, og dens ældste kendte Medlem er Hans Numsen, der fra 1644 til sin Død 1652 var Materialskriver paa Holmen, og som efter en Kommissionsundersøgelse blev